

Eigen democratie eerst ! Een comparatief onderzoek naar het intern democratisch gehalte van de Vlaamse politieke partijen

Jan JAGERS

Aspirant van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen, aan de Universitaire Instelling Antwerpen

I. Inleiding

«Omwille van het feit dat het Vlaams Blok fundamentele democratische uitgangspunten en mensenrechten miskent, verbinden ondergetekenden hun partij ertoe geen politieke akkoorden af te sluiten of afspraken te maken met het Vlaams Blok, noch in het kader van democratisch verkozen raden op gemeentelijk, provinciaal, gewestelijk, nationaal en Europees niveau, noch in het kader van verkiezingen voor de genoemde niveaus.»¹ Zo luidt de letterlijke tekst van de overeenkomst die zorgt voor een opdeling van het Vlaamse politieke landschap : het cordon sanitaire. Politiek Vlaanderen heeft hiermee verklaard op geen enkele manier in zee te willen gaan met het Vlaams Blok, dat niet beschouwd wordt als een gewone politieke partij. Recent heeft zelfs de VRT, als onpartijdige openbare omroep, stelling ingenomen door te verklaren dat ze omzichtiger zou omspringen met berichtgeving over het Blok.² De politieke argumenten die worden opgesomd zijn velerlei, maar bevatten allemaal dezelfde centrale boodschap : het Vlaams Blok is een ondemocratische partij. De onaanvaardbaarheid van het Blok is daarbij in eerste instantie gebaseerd op het gedachtegoed van de partij, dat ideeën bevat die niet stroken met de democratie. Zo moeten er minstens ernstige vragen gesteld worden over de onverdraagzaamheid en openlijke afwijzing van de multiculturele samenleving, waarvan het Blokprogramma blijk geeft.

De verwijten over gebrek aan democratisch gehalte aan het adres van het Blok gaan echter verder dan het louter afwijzen van de extreem-rechtse ideologie, aangezien de politieke elites ook van mening zijn dat het Vlaams Blok *intern* ondemocratisch functioneert. Maar is deze aantijging wel terecht ? Functioneert het partijapparaat van het Vlaams Blok werkelijk minder democratisch dan dat van de andere Vlaamse partijen, of zijn de verschillen eerder miniem ? Er zijn alvast een enkele aanwijzingen, zowel uit politieke als uit wetenschappelijke hoek, die ons doen geloven dat we het vermeende ondemocratisch functioneren van het Blok maar beter ernstig nemen. Zo stelde de Antwerpse VLD-voorzitter Ludo Van Campenhout in een controversie omtrent een eventuele overstap van mandatarissen van het Vlaams Blok naar de VLD dat Blokleden te weinig spreekrecht krijgen

¹ SPRUYT, M., *Wat het Vlaams Blok verzwijgt*, Leuven : Van Halewijck, 2000, p. 42

² VRT (2001), *De Vrt en de democratische samenleving*, http://www.vrt.be/nl/documentatie/htm/VRT_democratischesamenleving.doc

in de «strak gedirigeerde partij».³ Dezelfde boodschap wordt overgemaakt door Jurgen Brancaert, die ontslag heeft genomen als Vlaams Blok Jongeren-voorzitter omdat hij vond dat er «meer debat mogelijk moet zijn binnen het Vlaams Blok»⁴, en door politicoloog Kris Deschouwer, die een beetje cynisch stelt dat «het Vlaams Blok (...) zich geen barst aantrekt van zaken als basisdemocratische partij-organisatie (...)».⁵ Naast deze binnenlandse indicaties worden we er verder ook door publicaties over extreem-rechts in het buitenland (zie verder) toe aangezet dit fenomeen ten gronde te onderzoeken. In deze bijdrage pogen we dan ook een afdoend antwoord te vinden op de vraag of het Vlaams Blok nu werkelijk minder democratisch georganiseerd is dan de andere partijen. Je zou deze tenlastelegging immers ook kunnen interpreteren als een louter politiek strategisch argument om de electorale opgang van het Blok te stuiten, zonder dat dit stoelt op harde feiten.

Wanneer we de wetenschappelijke literatuur erop naslaan, constateren we dat er heel wat gepubliceerd is over extreem-rechts in het algemeen, en over het Vlaams Blok in het bijzonder. De overgrote meerderheid van deze publicaties zijn echter sterk beschrijvend van aard, en nemen voornamelijk de extreem-rechtse ideologie op de korrel. Wanneer men zich dan toch waagt aan een comparatieve studie, beperkt deze zich meestal tot het belichten van één enkele dimensie : electorale studies, ideologie, historiek, ...⁶ Over de interne organisatie van extreem-rechtse partijen in het buitenland, waarbij we in de eerste plaats denken aan het Front National in Frankrijk en de Oostenrijkse FPÖ, is er heel wat empirisch materiaal gepubliceerd. Men spitst zich daarbij eerder toe op de psyche en autoritaire persoonlijkheid van de respectievelijke partijbonzen, Jean-Marie Le Pen en Jörg

³ EECKHOUT, B., VLD zegt niet neen tegen afvallige Vlaams Blokkers. *De Morgen*, 12 april 2001.

⁴ DE ZUTTER, J., 'Er moet meer debat mogelijk zijn binnen het Vlaams Blok'. *De Morgen*, 7 september 2001.

⁵ DESCHOUWER, K., *De wortels van de democratie. Agalev op zoek naar een goede vorm*, Antwerpen-Baarn : Hadewijch, 1996, p. 132.

⁶ Zie bijvoorbeeld VON BEYME, K. (red.), *Right-wing extremism in Western Europe*, London, Frank Cass, 1988; DESCHAMPELEIRE, H. en THANASSEKOS, Y. (red.), *Extreem-rechts in West-Europa : acta van het colloquium te Antwerpen (29 maart 1990)*, Brussel : VUBpress, 1991; IGNAZI, P., The extreme right in Europe : A survey (p. 47-64) in MERKL, P.H. en WEINBERG, L. (red.), *The revival of right wing extremism in the 90s*. London : Frank Cass, 1997; IGNAZI, P., The silent counter-revolution : hypotheses on the emergence of a new type of party ?, *West European Politics*, vol. 10, 1992, p.76-88; STOUTHUYSEN, P., *Extreem-rechts in na-oorlogs Europa*, Brussel : VUBpress, 1993; MUDDE, C., Right-wing extremism analysed. A comparative analysis of the ideologies of three alleged right-wing extremist parties (NPD, NDP, CP'86). *European journal of political research*, vol. 27, 1995, p. 203-224; DESCHOUWER, K. en BUELENS, J. (red.), *De dorpsstraat is de wetstraat niet : een onderzoek naar de opvattingen van plaatselijke woordvoerders van nationale partijen*, Brussel : VUBpress, 1996; BILLIET, J. en SWYNGEDOUW, M., De keuze tussen groen en extreem-rechts in Vlaanderen. Sporen van een nieuwe breuklijn, *Res publica*, vol. 37, 1995, p. 247-262; HAELSTERMAN, W. en AMBRAMOWICZ, M., *La représentation électorale des partis d'extrême droite*, Bruxelles, Centre de recherche et d'information socio-politiques, 1997; HAINSWORTH, P., Introduction : the extreme-right (p. 1-18), in : P. HAINSWORTH (red.), *The politics of the extreme right*, Londen / New York : Pinter, 2000; SWYNGEDOUW, M., Une ville à la portée du Vlaams Blok ? (p. 291-315), in : DELWIT, P., DE WAELE, J-M. en REA, A. (red.), *L'extrême-droite en France et en Belgique*, Brussel : Complexe, 1998.

Haider, dan op de partijstructuur in zijn geheel. Bijgevolg zijn deze publicaties niet onmiddellijk bruikbaar voor ons onderzoek. Wat de interne werking van het Vlaams Blok betreft is er nauwelijks empirisch materiaal beschikbaar. Dit is mede het gevolg van het feit dat extreem-rechtse partijen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de groene partijen, een eerder gesloten structuur hebben, wat het niet eenvoudig maakt een transparant beeld op te hangen van de interne partijstructuur. Het Blok wordt wel omschreven als een strak georganiseerde partij, die leden en lokale afdelingen streng in de hand houdt, maar nergens zijn deze beweringen gestoeld op comparatief, empirisch onderzoek. Kortom, het extreem-rechtse verschijnsel werd al uitvoerig bestudeerd, maar het interne functioneren van het Vlaams Blok werd nog niet systematisch bestudeerd, laat staan vergeleken met andere partijen. Enige aanzetten om die blinde vlek in onze kennis over de extreem-rechtse partijen, de interne organisatie, in te vullen, werden zeer recent gegeven door Kris Deschouwer.⁷ Deschouwer heeft getracht om aan de hand van bestaande literatuur over partijorganisaties aanknopingspunten te vinden voor een specificatie naar extreem-rechtse partijen. Daarnaast heeft hij ook empirisch werk geleverd door op basis van de statuten van het Vlaams Blok, gecombineerd met theorie en informatie over andere extreem-rechtse partijen, algemenere conclusies te formuleren. Ook andere extreem-rechtse partijen, met name het Franse Front National, de Nederlandse Centrumdemocraten en de Duitse Republikaner, worden in zijn analyse betrokken. De impuls die Deschouwer heeft gegeven, trachten we in deze bijdrage verder te concretiseren. Onze aandacht zal echter niet uitgaan naar de interne organisatie van extreem-rechts in het algemeen, maar specifiek naar de Vlaamse situatie : hoe (on)democratisch functioneert het Vlaams Blok in vergelijking met de andere Vlaamse politieke partijen ?

De andere Vlaamse partijen stellen dat het Vlaams Blok ondemocratisch is en intern ondemocratisch functioneert. In de wetenschappelijke literatuur over extreem-rechts is de interne autoritaire werking daarbij een steeds terugkerend thema, maar er is weinig empirisch materiaal om dat te staven. Er zijn echter nog andere redenen waarom het de moeite loont de interne organisatie van het Vlaams Blok van meer nabij te bestuderen : de vraag of de ideologische polarisatie tussen de groenen en het Blok zich ook vertaalt in een organisatorische polarisatie. Een actualisering van de breuklijnentheorie van Lipset en Rokkan⁸ brengt Vlaamse onderzoekers zoals Swyngedouw⁹ en Elchardus¹⁰ tot de vaststelling dat we de laatste jaren de geboorte hebben meegemaakt van een nieuwe, vierde breuklijn. De polarisatie tussen postmaterialistische en traditionele waarden wordt hierbij politiek belichaamd door de groenen en extreem-rechts, die kop en munt van hetzelfde geldstuk vormen : beide partijen zijn gegroeid uit de nieuwe breuklijn,

⁷ DESCHOUWER, K., De zorgeloze consensus. De statuten van het Vlaams Blok en de partijentheorie, *Tijdschrift voor Sociologie*, vol. 22, 2001, 63-87.

⁸ LIPSET, S.M. en ROKKAN, S. (red.), *Party systems and voter alignments : Cross-national Perspectives*, New York : The Free Press, 1967.

⁹ SWYNGEDOUW, M., *Waar voor je waarden*, Leuven : KUL sociologisch onderzoeksinstituut Leuven, ISPO reeks, 1992.

¹⁰ ELCHARDUS, M., Gekaapte deugden, *Samenleving en Politiek*, vol. 1, 1994, p.20-27.

waarbij Agalev zich aan de linkerkant heeft gepositioneerd en het Vlaams Blok de rechterkant heeft ingenomen. De twee partijen worden aanzien als elkaars spiegelbeeld qua ideologie en waarschijnlijk ook qua interne partijorganisatie. Volgens deze redenering zou een politieke partij trachten om de waarden die ze in de maatschappij wil realiseren, haar ideologie, eerst en vooral concreet vorm te geven binnen haar eigen organisatie. De ideologisch doorspekte partijorganisatie moet het levende bewijs zijn van de kracht die uitgaat van de ideeën van de partij. De centrale idee ligt dus in het feit dat indien de partij bij machte was, ze de gehele maatschappij op dezelfde manier zou organiseren zoals ze dat nu intern met zichzelf doet. Als de postmaterialistische waarden, die het groene protest representeren, worden vertaald in participatorische partijstructuren, is het niet ondenkbaar dat het Vlaams Blok opteert voor een top-down organisatie-model.

Zoals we eerder stelden, zijn er heel wat stellingen die wijzen in de richting van een autoritair functionerend Vlaams Blok waarin de leden eerder een recruiterende dan inhoudelijke rol wordt toegeschreven. In een poging een hiaat in de wetenschappelijke literatuur op te vullen, worden in deze bijdrage de resultaten besproken van een onderzoek waarbij de interne partijstructuur van de Vlaamse politieke partijen systematisch werd vergeleken op basis van de partijstatuten. Op die manier hebben we getracht aan de hand van empirisch materiaal uitsluitsel te geven over het al dan niet intern democratisch georganiseerd zijn van het Vlaams Blok. In een eerste deel van dit artikel wordt aan de hand van wetenschappelijke literatuur uitgelegd wat we precies begrijpen onder interne partijdemocratie. Het tweede deel gaat vervolgens kort in op de methode die we hebben gehanteerd om het meten van het democratisch gehalte te operationaliseren, zodat we tenslotte in het derde, empirische luik van deze bijdrage het intern democratisch gehalte van de partijen tegen elkaar kunnen afmeten. Op basis van de theoretische invulling van het begrip 'interne partijdemocratie' hebben we elf onderzoeksvragen geformuleerd die ons iets kunnen bijbrengen over de mate waarin de Vlaamse politieke partijen intern democratisch functioneren.

II. Interne partijdemocratie

Met het systeem van de directe democratie, waar eenieder letterlijk eenzelfde aandeel heeft in de besluitvorming, is het onmogelijk een samenleving te runnen. Vandaar dat we onafhankelijke organisaties nodig hebben die kunnen fungeren als schakel tussen burger en politiek, zodat het grootschalige democratische proces naar behoren kan functioneren. Deze rol wordt vertolkt door de politieke partijen, die als intermediaire actoren hun kiezers vertegenwoordigen in het politieke speelveld. Deze partijen moeten, net zoals zij in het parlement af en toe de regering op de vingers tikken, op hun beurt gecontroleerd worden. Interne democratische controle is belangrijk gezien de top van de partij verondersteld wordt een afspiegeling te zijn van alle leden van de partij.¹¹ Als we de wetenschappelijke

¹¹ HOOGERWERF, A., *Elites in de democratie. De verleiding van de politicus*, Alphen aan de Rijn : Samsom, 1997.

literatuur erop naslaan, stellen we vast dat interne partijdemocratie op twee manieren kan begrepen worden. Een eerste benadering legt vooral de nadruk op inhoudelijke participatie van de basis in de partij. Volgens William Wright is er namelijk sprake van interne partijdemocratie wanneer «the upward flow of ideas and policy views is not completely dominated by the downward flow of views and decisions by party leaders».¹² Interne partijdemocratie duidt op de mogelijkheid van de leden mee de partijlijn te bepalen, de politieke koers uit te stippelen, te debatteren en te beslissen hoe de partij zich zal opstellen bij actuele politieke vraagstukken. In een democratische partij zijn de ideeën van de partijleiding dus niet zonder discussie gelijk te stellen met het standpunt van de gehele partij. Dit impliceert echter niet dat partijleiders slechts marionetten in de handen van de actieve leden zouden zijn. Het is goed mogelijk dat de politieke leiding van een partij de leden en hun afgevaardigden zou weten te overtuigen van de juistheid van haar opinies, zodat aan dezelfde democratische eis voldaan is zonder dat de ideeënstroom vertrekt aan de basis van de partij. Dit brengt ons tot een tweede benadering van interne partijdemocratie, die meer dan de eerste accentueert dat de besluitvorming in een intern democratisch georganiseerde partij niet noodzakelijk van onderuit moet komen. Koole beweert dat interne partijdemocratie niet per se doelt op partijleden die in alle aspecten van de interne besluitvorming het laatste woord hebben, maar wel dat zij ten minste – direct of indirect – de partij-elite ter verantwoording kunnen roepen, naar huis kunnen sturen en uiteindelijk vervangen door een andere elite. Koole stelt dus dat de mate van interne partijdemocratie kan variëren, maar dat de grens tussen democratische en niet-democratische ledenpartijen ligt bij de minimum-eis van controle. Deze tweede kijk op interne partijdemocratie benadrukt dat de leden in een intern democratisch gestructureerde partij over een stok achter de deur beschikken. Om hun eigen ambities (macht, verandering) te verwezenlijken, hebben partijleiders de partijorganisatie (actievoeren, campagnes, ledenwerving) nodig, en wordt die in zekere zin voor hun persoonlijke kar gespannen, maar in een intern democratisch functionerende partij zullen ze de wensen van de leden van de organisatie uiteindelijk niet kunnen negeren aangezien de partijleiders ter verantwoording kunnen worden geroepen.¹³ Uit Wrights eerder abstracte opvatting van interne partijdemocratie, die doorstroming van ideeën en inhoudelijke partijparticipatie centraal stelt, mag wel duidelijk zijn dat er een aantal fundamentele problemen rijzen indien een partij resoluut voor interne partijdemocratie zou kiezen. De grenzen aan de interne partijdemocratie werden in het verleden reeds uitvoerig bestudeerd. Zo publiceerde Robert Michels in 1911 een werk waarin hij, net als Ostrogorski enkele jaren eerder, tot het besluit komt dat er onvermijdelijk een concentratie van de macht plaatsvindt naarmate een partij zich sterker organiseert.¹⁴ Deze klassieke en tegelijk actuele

¹² WRIGHT, W. E., *Comparative party models: Rational-efficient and party democracy* (p. 17-54), in: W. E. WRIGHT (red.), *A comparative study of party organisation*, Ohio: A Bell & Howell Company, 1971.

¹³ KOOLE, R., *De toekomst van democratische ledenpartijen*, *Socialisme & Democratie*, vol. 57, 2000, p. 588-599.

¹⁴ Zie OSTROGORSKI, M., *La démocratie et les partis politiques*, Paris: Calmann-Lévy, 1902.

theorie staat beter bekend als de IJzeren Wet van de Oligarchie.¹⁵ De democratische ideeën en principes die politieke partijen willen uitdragen en verdedigen kunnen blijkbaar niet zonder slag of stoot intern geïmplementeerd worden. Een eeuw geleden niet, en vandaag nog steeds niet. Volgens Kris Deschouwer worden politieke partijen geconfronteerd met een «strategisch dilemma». Zij willen een democratische massabeweging zijn, een goed geoliede machine die erin slaagt de belangen van de massa die ze vertegenwoordigt, effectief in beleidsdaden te vertalen. Hoe meer de partij echter een machine wordt, hoe minder zij een beweging is, en hoe minder zij de belangen van haar achterban kan beluisteren. Partijen zoeken m.a.w. naar de juiste structuren, die enerzijds een doeltreffende organisatie en politieke slagkracht garanderen, en anderzijds geen afbreuk doen aan de democratische legitimiteit waarop de leiders van de partij moeten kunnen steunen. Afhankelijk van de prioriteiten die de partij in kwestie stelt, zullen de partijstructuren andere kenmerken vertonen.¹⁶

Een bijkomende moeilijkheid om de democratische partijstructuren succesvol te introduceren in het Belgische politieke bestel, ligt in het feit dat ons land gekenmerkt wordt door een pacificatiedemocratie. In zulk een *consociational democracy*, zo stelt Lijphart, wordt afgeweken van het eenvoudig meerderheidsprincipe waarbij een politieke meerderheid simpelweg een beslissing neemt, zonder daarbij rekening te houden met de minderheid. Uit vrees voor diepe politieke crisissen zoeken de pacificatie-elites naar oplossingen voor de ideologische geschillen langs overleg, samenspraak en compromisvorming.¹⁷ Het hoeft geen betoog dat deze manier van politiek bedrijven consequenties heeft voor het interne functioneren van de politieke partijen. De leiders van de politieke formaties zullen immers toegevingen moeten doen om compromissen te kunnen sluiten. Politieke waarden die soms haaks op elkaar staan, moeten met elkaar verzoend worden, zodat de doeltreffendheid van de onderhandelingen voor een groot deel afhankelijk is van de tactische vrijheid die de politieke elites ten aanzien van hun aanhang bezitten. Doorgedreven inspraak van onderuit kan interne spanningen veroorzaken waardoor de compromisvorming op het hoogste politieke niveau onmogelijk wordt.

Ondanks de moeilijkheden waarmee dit gepaard gaat, trachten politieke partijen de democratische principes waarop ze steunen toch over te brengen naar hun interne structuur. Maar alvorens we enkele concrete elementen van interne partijdemocratie overlopen, willen we de relatie tussen leden en partij toch even vanuit een andere invalshoek benaderen. Naast het debat over inhoudelijke partijparticipatie zijn er immers nog andere aspecten, meer van praktische aard, die van belang zijn wanneer we de verhouding tussen een partij en haar leden bekijken. Wat betekenen de partijleden voor de partij als organisatie ?

¹⁵ Zie MICHELS, R., *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie : Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*, Leipzig : Klinkhardt, 1911.

¹⁶ DESCHOUWER, K., *Organiseren of bewegen*, Brussel : VUBpress, 1993.

¹⁷ LIJPHART, A., *Democracies : Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*, New Haven : Yale University Press, 1984.

Voor een politieke partij zijn de leden een rekruteringsbasis. Zij zijn het reservoir waaruit de militanten geput worden, maar ook de kandidaten om op de lijst te staan of om te gaan zetelen in de gemeenteraden, de OCMW-raden, de intercommunales, de plaatselijke en regionale partijbesturen.¹⁸ Bovendien kunnen leden helpen kiezers te mobiliseren door actief campagne te voeren, door de partij te vertegenwoordigen op lokaal vlak. Ze zijn de verpersoonlijking van de ideeën van de partij. De partij krijgt door haar leden een gezicht dat direct contact zoekt met mensen.¹⁹ Daarnaast zijn er ook nog de lidgelden en bijdragen van de leden, niet te verwaarlozen inkomsten, nodig voor het financieren van campagnes en de dagelijkse werking van de partij.

Leden hebben ten aanzien van de partij uiteraard niet enkel plichten. In een intern democratische partij worden de ledenrechten zorgvuldig bewaakt, en tracht men algemene principes concreet te vertalen. In de eerste plaats streeft men ernaar om bij het nemen van beslissingen een maximaal aantal leden te betrekken. Alle partijleden moeten toegang hebben tot de nodige informatie om mee in debat te kunnen treden, zodat iedereen deel kan hebben in o.a. de formulering van het programma en de toepassing ervan op concrete vraagstukken.²⁰ Verder zijn het ook de leden aan de basis die de beleidsorganen van de partij mogen samenstellen, en de kandidaat-mandatarissen aanduiden in de lokale, provinciale en wetgevende instellingen.²¹ De partijleiding weet echter in vele gevallen de kandidaten die zij voorstaan, te beschermen tegen verwerping van onderaf. Vandaar dat elke mogelijkheid de leiders te beperken in het aanduiden van hun getrouwen (tweede niveau) ook als vereiste kan worden gesteld voor de interne partijdemocratie.²² Een volgend aspect van interne partij-democratie betreft de autonomie van de lagere echelons in de partij. Volgens Mair en Katz hebben zowel de lokale afdelingen als de centrale partijleiding er belang bij een zekere lokale autonomie na te streven. Voor de lokale afdelingen is enige vrijheid wenselijk omdat ze dan het gevoel hebben min of meer onafhankelijk te kunnen functioneren, terwijl het ook de centrale partijleiding goed uitkomt omdat een relatief autonome afdeling beter in staat is leden aan te sporen tot engagement en participatie aan het politieke gebeuren. Dit maakt de partij bovendien aantrekkelijk voor potentiële leden en kiezers.²³ Naast lokale autonomie, samenstellen van de partijorganen, en medebeslissingsrecht, heeft interne partijdemocratie ook te maken met een zekere openheid van de partijstructuren. Zo zal je op eigen kracht eerder een blitzcarrière

¹⁸ DESCHOUWER, K., *De wortels van de democratie. Agalev op zoek naar een goede vorm*, Antwerpen-Baarn : Hadewijch, 1996.

¹⁹ MAIR, P. en KATZ, R. S., *Party system change. Approaches and interpretations*, Oxford : Clarendon Press, 1997.

²⁰ VOSS, V. en SCHAPER, H., *Beeld van een partij : de documentaire geschiedenis van D'66*, Haarlem : De Haan, 1981.

²¹ HUYSE, L., *De gewapende vrede*, Leuven : Kritak, 1980.

²² BARNES, S. H., Democracy and the organisation of political parties (p. 84-98), in : WRIGHT, W.E. (red.), *A comparative study of party organisation*, Ohio : A Bell en Howell Company, 1971.

²³ MAIR, P. en KATZ, R.S., The evolution of party organisations in Europe : the three faces of party organisation (p. 183-207), in WOLINETZ, S.B. (red.), *Political parties*, Aldershot : Dartmouth Publishing Company Limited, 1998.

kunnen maken in een democratische organisatie dan in een partij met een gesloten structuur, waar je steeds gecoopteerd moet worden om een stapje hoger op te raken.

Partijen zorgen er dus voor dat hun leden eerder meer dan minder te zeggen hebben in de partij dan voorheen. Deze evolutie kunnen we illustreren aan de hand van twee voorbeelden : de stem van de leden in de selectie van kandidaten, en de rechtstreekse verkiezing van partijleiding. We dienen echter enkele kanttekeningen te maken bij de reële uitkomst van deze veranderingen. We staan namelijk voor de curieuze vaststelling dat enerzijds de partijtop meer en meer geprofessionaliseerd raakt (kennis, expertise) en anderzijds de leden meer inspraak krijgen. Op beide niveaus neemt de macht dus toe, zij het op een andere wijze. Partijen maken een bewust onderscheid tussen de leden als individuen en de leden als georganiseerde basis van de partij. Zo krijgt niet het congres als beslissingsorgaan meer macht toebedeeld, maar zijn het de gewone leden die hun individuele macht zien toenemen (b.v. bij de verkiezing van de partijvoorzitter). Het partijcongres, in de meeste partijen het hoogste partijorgaan, bestaat soms uit afgevaardigden van de verschillende lokale afdelingen, en niet uit alle leden. Maatregelen die op papier democratisch lijken, brengen in praktijk bijgevolg weinig reële verandering teweeg. Het feit dat de leden inspraak krijgen in de selectie van de kandidaten en hun leiding rechtstreeks mogen kiezen, duidt op indirecte partijparticipatie, en niet op rechtstreeks inhoudelijke inspraak. De leden kunnen wel dié personen in de partij steunen van wie de ideeën het best aansluiten bij de hunne, maar krijgen geen directe stem in het partijgebeuren. Volgens Mair en Katz worden de leden in vele partijen dan ook gezien als een instrument, eerder dan als bron van verandering.²⁴ Verder zijn er nog andere aspecten die erop wijzen dat partijen niet in de eerste plaats bekommerd zijn om de positie van hun leden. We bemerken zoals gezien een professionalisering van de centrale partij-organisatie. Een toenemend aantal taken wordt uitgevoerd door betaalde beroepskrachten die níét door het congres of door de leden verkozen worden. Naast die betaalde beroepskrachten zijn er nog de diverse professionele consultants en adviseurs (campagnespecialisten, opiniepeilers, ...) die evenmin door de ledenorganisatie aangeduid worden, laat staan erdoor gecontroleerd worden. Belangrijke activiteiten die door de centrale partij-organisatie ontwikkeld worden, zijn dus niet gericht op de partij als ledenorganisatie, maar zijn in de eerste plaats bedoeld om kiezers aan te trekken en te behouden.²⁵ De professionalisering die zich in de partijen heeft voorgedaan, is in de eerste plaats een professionalisering van de communicatie, van de campagnevoering, van de ondersteuning van de fracties, en veel minder een professionalisering van de interne partijwerking. Hoewel men dus enerzijds maatregelen treft die de interne democratie ten goede moeten komen (b.v. rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter), bemerken we anderzijds tendensen (b.v. professionalisering)

²⁴ MAIR, P. en KATZ, R. S., *Party system change. Approaches and interpretations*, Oxford : Clarendon Press, 1997, p. 150.

²⁵ DESCHOUWER, K., *De wortels van de democratie. Agalev op zoek naar een goede vorm*, Antwerpen-Baarn : Hadewijch, 1996.

die laten uitschijnen dat de partijleden in realiteit over weinig macht beschikken binnen de partij.

III. Interne partijdemocratie onderzocht : operationalisering en methode

Het intern democratisch gehalte van de Vlaamse politieke partijen werd vergeleken aan de hand van de partijstatuten zoals ze in mei 2001 van kracht waren.²⁶ Hoewel partijstatuten geen perfecte weerspiegeling zijn van het intern functioneren van politieke partijen in realiteit, vormen ze niettemin een zeer interessante bron van informatie. Ze zijn niet alleen de leidraad voor het interne functioneren van een partij, ze zijn ook een gepubliceerde tekst waarmee de partij zichzelf beschrijft en toont aan de buitenwereld. Daarom zijn partijstatuten, afgezien van het feit dat ze slechts een papieren werkelijkheid tonen, een onmisbare indicator van de democratische intenties van een partij.²⁷

Met de theoretische invulling van interne partijdemocratie in het achterhoofd werden de statuten van de verschillende Vlaamse politieke partijen doorgenomen, en hebben we een elftal indicatoren van interne partijdemocratie geformuleerd die bruikbaar zijn in ons statutenonderzoek. Allereerst proberen we in het algemeen te peilen naar de *aandacht* die de partijen in hun statuten besteden aan de partijbasis door (1) te kijken of de rechten van de partijleden afzonderlijk worden vermeld, en (2) te meten hoeveel ruimte de werking van de lokale afdelingen in de statuten in beslag neemt. Belangstelling voor de lagere partijregio's evalueren we als een teken van bezorgdheid om het democratisch evenwicht in de partij. Vervolgens trachten we te bepalen in welke mate de partijleden *medebeslissingsrecht* hebben door (3) na te gaan welk partijorgaan als hoogste instantie van de partij wordt bestempeld, (4) vast te stellen wie beslist over een eventuele statutenwijziging, en (5) te kijken wie er beschikt over de residuaire bevoegdheid. Deze indicatoren leren ons in welke mate de gewone leden inspraak hebben wanneer het fundamentele aangelegenheden betreft. De mate waarin de leden beschikken over *controle*, pogen we af te lezen uit (6) de eventuele bevoegdheid die ze hebben om vergaderingen bijeen te roepen, en (7) de mogelijkheid de partijleiding ter verantwoording te roepen. Indien de ontwikkeling van de partij op een gegeven moment haaks staat op de visie van het gemiddelde partijlid, moeten er immers mechanismen voorhanden zijn die dit kunnen bijsturen. Verder trachten we de *lokale autonomie* te duiden aan de hand van twee onderzoeksvragen : (8) Wie beslist over een eventuele coalitiedeelname op lokaal niveau ? en (9) Wie verkiest de lokale voorzitter ? Deze twee indicatoren geven ondubbelzinnig weer of er in de partijen tendens bestaat tot top-down dan wel bottom-up besluitvorming. Tenslotte nemen

²⁶ Hiervoor werden de volgende partijdocumenten gebruikt : AGALEV, *De statuten van Agalev*, Herfst 1996; VLAAMS BLOK, *Statuten van het Vlaams Blok*, 1995; SP, *Statuten. Tuchtreglement. Deontologische code. De statuten van de SP aangenomen door het congres van 9 en 10 december 1995*, 1995. De statuten van de andere partijen waren on line beschikbaar : CVP (DE CVP), *Midden de mensen*, <http://www.cvp.be>, 2001; VLD, *Partij van de burger*, <http://www.vld.be>, 2001; VU, *Vlaamse vrije democraten*, <http://www.vu.be>, 2001.

²⁷ DESCHOUWER, K., *De zorgeloze consensus. De statuten van het Vlaams Blok en de partijtheorie. Tijdschrift voor Sociologie*, vol. 22, 2001, p. 63-87.

we als laatste indicatoren van interne partijdemocratie (10) de verkiezing van de algemene voorzitter en (11) de goedkeuring van de lijst van kandidaten voor de verkiezingen op in ons empirisch onderzoek. Bij het overlopen van de verschillende indicatoren valt meteen op dat nergens de vraag gesteld wordt naar de samenstelling van de partijorganen, nochtans het allerbelangrijkste punt als we het democratisch gehalte van partijen willen bestuderen. Dit komt echter doordat die samenstelling impliciet vervat zit in de evaluatie van meer dan de helft van de indicatoren. Een voorbeeld om dit duidelijk te maken. Wanneer we nagaan welk partijorgaan gekwalificeerd wordt als de hoogste instantie binnen de partij, brengen we uiteraard de al dan niet democratische samenstelling in rekening. Bijgevolg wordt de samenstelling niet nog eens apart als indicator opgenomen om een dubbeltelling te vermijden.

Vooraleer we de onderzoeksmethode kort toelichten, zijn er nog twee punten die we moeten opmerken. Ten eerste is het van belang te weten dat we ons in het empirisch onderzoek houden aan een relatieve benadering van interne partijdemocratie. Zo is de minimumeis van Koole, waarbij de leden beschikken over een «stok achter de deur», wel als indicator opgenomen, maar beschouwen we deze minimumeis *niet* als noodzakelijke voorwaarde om een partij het etiket intern democratisch op te kleven. Doel van het onderzoek is de intern democratische tendensen te duiden bij de Vlaamse politieke partijen, waarbij we geen strikte opdeling willen of kunnen maken tussen intern democratische en intern *ondemocratische* partijen. In een tweede opmerking willen we nog onderstrepen dat we bij de evaluatie van de partijen vertrekken van het uitgangspunt dat een partij democratisch functioneert als een maximaal aantal leden bij de beslissingen betrokken worden. Met andere woorden zal een beslissing die genomen wordt door *alle* leden, als democratischer beschouwd worden dan een beslissing die genomen wordt door democratisch verkozen vertegenwoordigers. Mair en Katz relativieren deze stelling met de «atomistic conception of party membership».²⁸ De centrale idee stelt dat als ieder lid van de partij een gelijke stem heeft, dit niet noodzakelijk duidt op een meer democratische werking dan een systeem van afgevaardigden. Het laatste laat immers toe dat men zich beter kan organiseren en, gezien het kleinere aantal personen, makkelijker overleg kan plegen. Op die manier zijn de leden beter in staat een tegengewicht te vormen t.a.v. de partijleiding. De opvatting van interne partijdemocratie die we hier om praktische redenen hanteren, zoveel mogelijk macht aan alle individuele leden, dient dus gerelativeerd te worden.

Het empirische luik van deze bijdrage is zo opgebouwd dat we eerst voor elke indicator nogmaals bondig uiteenzetten *waarom* dat item ons iets kan bijbrengen over interne partijdemocratie, en vervolgens de antwoorden voor de verschillende partijen met elkaar vergelijken. Afhankelijk hiervan wordt er aan de partijen een score toegekend die varieert van 0 (minst democratisch) tot 5 (meest

²⁸ MAIR, P. en KATZ, R. S., *Party system change. Approaches and interpretations*, Oxford : Clarendon Press, 1997.

democratisch).²⁹ Omdat de onderzoeksvragen informatie opleveren die eerder direct dan wel indirect iets zegt over de intern democratische organisatie van de partijen, werden de antwoorden *gewogen*. Laten we dit even verduidelijken aan de hand van een voorbeeld. Zo zegt het aantal pagina's in de statuten dat gewijd wordt aan de lokale werking, wel iets over de aandacht die de partij daaraan schenkt, maar levert het minder concrete informatie op dan de vraag wie de bevoegdheid heeft de statuten te wijzigen. Het antwoord op de tweede vraag zegt rechtstreeks iets over het democratisch gehalte van de partij, terwijl de eerste vraag veel meer ruimte laat voor interpretatie. Naargelang het belang van de indicator voor het onderzoek naar het intern democratisch functioneren van de Vlaamse politieke partijen, hebben we intuïtief een weging toegekend. De scores zijn bijgevolg vermenigvuldigd met een wegingsfactor 1, 2, of 3. Dit scoresysteem is een poging om de partijstatuten in een kwantitatief kader te gieten, zodat we aan de hand van de som van de scores op een overzichtelijke manier te zien krijgen hoe de partijen zich verhouden op het punt van hun democratisch gehalte. Bij de interpretatie van de eindscores moeten we er echter rekening mee houden dat de scores voor een stuk betwistbaar zijn, en enkel een algemene tendens aangeven. Toch komt validiteit van ons onderzoeksinstrument tot uiting door de interne consistentie die de indicatoren vertonen.³⁰

²⁹ We merken nog op dat we een partij een score 2 hebben toegekend als we in de partijstatuten geen antwoord konden vinden op de indicator in kwestie. Met de score 2 wordt de partij op dezelfde manier beoordeeld als zou ze een middenpositie bekleden t.a.v. de andere partijen, die scores krijgen tussen 0 en 5. We opteren voor een score 2, die dichterbij 0 (ondemocratisch) dan bij 5 (democratisch), om de volgende reden: indien de regel of procedure die we zoeken niet vermeld staat in de statuten beschouwen we dit als eerder nadelig voor de leden. Als de regeling of procedure niet duidelijk blijkt uit de statuten, is de kans immers klein dat de leden hun visie kunnen opleggen aan de hele partij. Wanneer het antwoord op de indicator niet zwart op wit in de statuten staat, maar er toch zeer sterke aanwijzingen te vinden zijn, zullen we echter niet zonder meer een score 2 toekennen. Op basis van de informatie die voorhanden is zullen we toch pogen een oordeel te vellen.

³⁰ De interne consistentie die de indicatoren van interne partijdemocratie vertonen, mogen we interpreteren als een aanwijzing voor de validiteit van de gebruikte methode. Toch zijn er ongetwijfeld een aantal methodologische keuzes gemaakt die je betwistbaar zou kunnen noemen. Daarom willen we hier nog kort enige toelichting geven, en duidelijk stellen dat de gebruikte methode, in het bijzonder het kwantificeringsproces, moet gezien worden als een *ad hoc* methode: de enige mogelijkheid om op een systematische manier het intern democratisch gehalte van de verschillende partijen tegen elkaar af te meten. Naast de kwantificering moeten we ook het analyse materiaal, de partijstatuten, durven te relativiseren. We kijken immers enkel naar de formele machtsposities, en lopen zo voorbij aan allerlei informele machtsbronnen en kanalen via dewelke besluitvorming verloopt. Als we de vinger dus écht op de wonde willen leggen, zouden we alle partijen van binnenuit moeten doorlichten, wat op zijn minst gezegd niet evident is. Verder verdient de atomistische visie op democratie die we hier gehanteerd hebben nog enige motivering. Deze keuze is geenszins door inhoudelijke redenen ingegeven, maar volledig toe te schrijven aan de praktische consequenties ervan. De opvatting die een procedure als democratisch percipieert als ze door zoveel mogelijk leden en zo dicht mogelijk aan de basis bekrachtigd wordt, heeft namelijk het voordeel dat ze duidelijk en universeel toepasbaar is.

IV. Comparatieve studie van de statuten van de Vlaamse politieke partijen

In tabel 1 is de omschrijving van het eindresultaat van het vergelijkend statutenonderzoek van de Vlaamse politieke partijen opgenomen. Tabel 2 toont de eindscores van het vergelijkend statutenonderzoek. Hierna worden achtereenvolgens de verschillende indicatoren besproken.

Tabel 1 : Omschrijving van het eindresultaat van het vergelijkend statutenonderzoek van de Vlaamse politieke partijen

Nr.	Omschrijving	AGALEV	CVP	SP	VB	VLD	VU
1	Ledenrechten afzonderlijk vermeld?	ja	ja (+)	ja (+)	nee (-)	nee	nee (-)
2	Aantal pagina's lokale werking / totaal	0,074	0,144	0,032	0,017	0,071	0,132
3	Hoogste partijorgaan	congres (alle leden stemrecht)	congres (niet alle leden stemrecht)	congres (niet alle leden stemrecht)	partijraad	congres (alle leden stemrecht)	congres (alle leden stemrecht)
4	Wie kan de statuten wijzigen?	congres (alle leden stemrecht)	congres (niet alle leden stemrecht)	congres (niet alle leden stemrecht)	partijbestuur	congres (alle leden stemrecht)	partijraad
5	Residuaire bevoegdheid (organisatie)	partijbestuur	partijbestuur	partijbestuur	partijbestuur	congres	partijraad
	Opsplitsing lokaal / nationaal	ja	ja	nee	nee	nee	nee
6	Kunnen de leden een vergadering bijeenroepen?	ja	ja	ja	niet vermeld	ja	ja
7	Wie heeft bevoegdheid de partijleiding ter verantwoording te roepen?	leden	niet vermeld	niet vermeld	partijraad	leden	partijraad
8	Coalitie of oppositie?	congres	partijbestuur	congres	partijraad	congres	partijbestuur
	Partijniveau	lokaal	lokaal	lokaal	nationaal	lokaal	lokaal
9	Wie verkiest lokale voorzitter?	leden (kiezen bestuur)	leden	niet vermeld	arrondissementsvoorzitter	leden	afdelingsbestuur
10	Wie verkiest de algemene voorzitter?	leden	leden	leden	partijraad	leden	leden

Tabel 2 : Eindscores van het vergelijkend statutenonderzoek van de Vlaamse politieke partijen

Nr.	Omschrijving item	Gewicht	AGALEV	CVP	SP	VB	VLD	VU
1	Ledenrechten afzonderlijk vermeld ?	1	4	5	5	1	3	2
2	Aandacht voor lokale werking	1	3	5	2	1	3	5
3	Hoogste partijorgaan	2	10	8	8	2	10	10
4	Statutenwijziging	3	15	12	12	0	15	6
5	Residuaire bevoegdheid	2	6	8	4	2	10	4
6	Kunnen de leden een vergadering bijeenroepen ?	1	5	5	5	2	5	5
7	Partijleiding onaantastbaar ?	3	15	6	6	3	15	3
8	Coalitie of oppositie ?	1	5	4	5	1	5	4
9	Verkiezing lokale voorzitter	1	5	5	2	0	5	4
10	Verkiezing algemene voorzitter	3	15	15	15	3	15	15
11	Goedkeuring kandidatenlijst kamer	3	15	15	12	3	15	6
	TOTAALSCORE (max=105)		98	88	76	18	101	64
	TOTAAL %		93 %	84 %	72 %	17 %	96 %	61 %

1. Indien de rechten van de leden vermeld zijn in een afzonderlijk statutaire bepaling wijst dit op het belang dat de partij aan deze ledenrechten hecht. Het is een teken van bezorgdheid voor het intern democratisch functioneren van de partij. Dit item leert ons niet rechtstreeks iets over interne partijdemocratie. Het geeft enkel aan hoeveel belang men hecht aan de ledenrechten, hoe sterk men deze in de statuten wenst te benadrukken. Omdat deze indicator slechts informatie oplevert over de houding van de partijen tegenover hun leden, kennen we dit item een weging 1 toe. De CVP, de huidige CD&V, en de SP, de huidige SP.A, krijgen een score 5 omdat zij de ledenrechten duidelijk opsommen in een afzonderlijk artikel. Ook bij Agalev is dit het geval, maar aangezien de bepaling eerder vaag blijft, kennen we een score 4 toe. De VLD, de VU en het Vlaams Blok besteden geen afzonderlijke statutaire bepaling aan de ledenrechten. Bij de VLD komen de ledenrechten echter wel systematisch aan bod naarmate de verschillende VLD-organen worden overlopen. De VLD krijgt een score 3. De VU maakt wel melding van het lidmaatschap, maar we vinden de ledenrechten niet op een systematische manier terug in de statuten. Toch krijgt de VU (score 2) een hogere score dan het Vlaams Blok (score 1), aangezien zelfs nergens in de statuten van het Vlaams Blok duidelijk wordt omschreven wat een lid is. De rechten van de partijleden worden ook niet

afzonderlijk vermeld. Men vermeldt enkel dat Blokleden recht hebben op een politieke vorming en dat ze toegang hebben tot het congres, dat wordt omschreven als een «confrontatie van partijleden».³¹

2. Hoeveel pagina's worden er verhoudingsgewijs uitsluitend gewijd aan de lokale werking? Op de vraag wat deze indicator ons zou kunnen bijbrengen over de interne partijdemocratie, zijn twee antwoorden mogelijk. Enerzijds kan het uitgebreid omschrijven van de lokale werking wijzen op een strakke organisatie van bovenuit. Anderzijds weten de leden en de lokale afdelingen duidelijk welke rechten en plichten zij hebben, wat hen minder afhankelijk maakt van plotse koerswijzigingen van de partijtop. Deze tegenstrijdigheid heeft tot gevolg dat we het aantal pagina's lokale werking niet kunnen opnemen als indicator voor het intern democratisch georganiseerd zijn van een partij, zonder eerst te kijken naar de inhoud van de desbetreffende bepalingen. Over de partijgrenzen heen blijkt na onderzoek dat de statuten waarbij de lokale werking veel aandacht opeist, ten eerste dieper ingaan op de bevoegdheden en samenstelling van de partijorganen op lokaal niveau, en ten tweede aandacht besteden aan de lokale vertegenwoordiging in de hogere partijregionen. Bij de statuten die minder ruimte besteden aan de lokale werking is dit niet het geval. Partijen die in hun statuten kwantitatief weinig oog hebben voor de lokale werking, zijn dus eerder ondemocratisch omdat vooral de rechten van de partijbasis niet duidelijk worden uiteengezet. Gezien deze indicator slechts kwantitatieve gegevens vergelijkt – het aantal pagina's lokale werking – kennen we dit item een weging 1 toe. De inhoud van de bepalingen over de lokale werking werd enkel opgenomen om te verifiëren of veel aandacht wel degelijk een aanduiding is van bescherming van partijleden, en niet van doorgedreven regulering die de lokale vrijheid aan banden legt. De partijen die het meeste aandacht hebben voor de lokale werking, de CVP en de VU, wordt een score 5 toegekend. Agalev en de VLD besteden gemiddelde aandacht aan de lokale werking en krijgen een score 3. De SP heeft minder aandacht voor de lokale werking dan Agalev of de VLD, maar toch nog dubbel zoveel als het Vlaams Blok. We geven de socialisten dan ook een score 2. De partij die verhoudingsgewijs het minst aandacht besteedt aan de lokale werking, het Vlaams Blok, krijgt een score 1.

3. Alle Vlaamse politieke partijen vullen de partijorganisatie op hun eigen, afzonderlijke manier in. Er zijn soms sterke gelijkenissen, maar steeds genoeg verschillen die een vergelijking van het functioneren van de partijen tot een ingewikkelde bezigheid maken. In de statuten merken we echter op dat alle partijen (met uitzondering van de VLD) in hun statuten een bepaald partijorgaan bestempelen als de *hoogste instantie in de partij*. Hierdoor komen we te weten wie het laatste woord heeft in de partij als het fundamentele kwesties betreft. Bovendien kunnen we naar de intern democratische intenties van de partijen peilen door na te gaan wie er zitting heeft in het hoogste partijorgaan. Als blijkt dat alle leden mét stemrecht mogen zetelen in de hoogste instantie van de partij, dan kunnen we

³¹ We steunen hierbij op de volgende statutaire bepalingen: Agalev (art. 2.3, 2.4, 2.7); CVP (art. 3.2); SP (art. 5); Vlaams Blok (art. 2.3, 4.1.2, 5.1.2); VLD (art. 3, 5.1, 7.1, 10.1); VU (art. 1.2.1).

die partij op dit punt intern democratisch noemen. Wanneer we nu de partijstatuten overlopen, stellen we vast dat zowel Agalev als de CVP, de SP en de VU het algemeen partijcongres expliciet aanduiden als hoogste instantie. Onmiddellijk rijst de vraag hoe sterk de duiding van het congres als hoogste instantie wijst op interne partijdemocratie. Er zijn namelijk twee mogelijke argumenten die haaks op elkaar staan. Enerzijds bepaalt het congres wel de ideologie en de algemene partijlijn, maar anderzijds heeft het weinig vat op hoe die partijlijn in de dagelijkse praktijk wordt omgezet. Concreter gesteld heeft het congres bijvoorbeeld een zeg over het personeel dat het dagelijks bestuur behartigt, maar wordt de algemene ledenvergadering daarbij zelden een echte keuze gelaten. Het lijkt of het congres niet echt een partijorgaan is zoals alle andere, omdat het enkel bijeenkomt op belangrijke momenten. De algemene ledenvergadering komt hoogstens enkele malen per jaar samen en is dus in die zin toch minder werkzaam dan de andere partijorganen. Anderzijds komen aan de hoogste instantie van een partij, het congres, of de partijraad in het geval van het Vlaams Blok, toch fundamentele bevoegdheden toe zoals het bepalen van het partijprogramma en de beslissing over een eventuele regeringsdeelname. Omdat deze beslissingen van kapitaal belang zijn binnen een politieke partij kennen we dit item een weging 2 toe. Zo krijgen Agalev, de VLD en de VU, partijen waarbij alle leden mét stemrecht zitting hebben in het hoogste partijorgaan, een score 5.³² Net als de voorgaande partijen duiden ook de CVP en de SP het congres aan als de hoogste instantie. De CVP en de SP krijgen echter een score 4 omdat niet alle leden over stemrecht beschikken.³³ Zij hebben echter wel de mogelijkheid hun congres-afgevaardigden te verkiezen. Het Vlaams Blok duidt de partijraad, een besloten groep aan als hoogste instantie van de partij. In deze partijraad heeft niemand van de leden zitting zonder hiertoe eerst te zijn aangesteld door de partijraad zelf. Het Blok krijgt een score 1.³⁴

4. De statuten zijn de organisatorische bijbel van de partij. Ze geven een overzicht van de verschillende partijorganen met hun formeel vastgestelde samenstelling, en er wordt uiteengezet *wie* nu juist *welke* bevoegdheid krijgt toegewezen. *Hoe* alles wat de partij aangaat moet gebeuren, *wie* dat op zich moet nemen, en *wie* uiteindelijk het laatste woord krijgt, dat staat allemaal haarfijn uitgelegd in de partijstatuten. Bijgevolg ligt de toekomst van de partij voor een groot stuk in de handen van diegenen die wijzigingen in de statuten mogen aanbrenge. Via de statuten kan immers de machtsverdeling in de partij veranderd worden. Men kan bepalingen toevoegen die meer partijparticipatie van de leden mogelijk maken, of artikels

³² De VLD duidt het congres niet expliciet aan als het hoogste partijorgaan, maar het is zo goed als zeker dat de situatie bij de VLD net dezelfde is als bij Agalev en de VU. Als we de bevoegdheden van het VLD-congres vergelijken met de bevoegdheden van de hoogste instanties van de andere partijen, stellen we een grote gelijkenis vast. Tussen de regels lezen we dat het VLD-congres het belangrijkste orgaan is van de partij. De aanwijzingen wegen zwaar genoeg om af te stappen van de score 2, die we oorspronkelijk vooropstelden als we het antwoord op een indicator niet letterlijk terug zouden vinden in de partijstatuten.

³³ We stelden eerder dat we partijen die zoveel mogelijk macht aan *alle* leden toebedelen als de meest democratische partijen zouden beschouwen (atomistic conception of membership).

³⁴ Idem : Agalev (art. 12.1); CVP (art. 40.2); SP (art. 16); Vlaams Blok (art. 1.1.1, 1.1.2); VLD (art. 5.6); VU (art. 2.D.1, 3.D.1.5, 1.2.1).

wijzigen zodanig dat de macht zich meer concentreert aan de top van de partij. Het is dus van kapitaal belang dat de leden rechtstreeks mee kunnen beslissen over wat er met de statuten gebeurt. Anders kunnen hogere instanties zichzelf bevoordelen d.m.v. een statutenwijziging zonder dat de leden aan de basis van de partij hier enig verzet tegen kunnen aantekenen. De vraag wie de *bevoegdheid* heeft om de statuten te wijzigen, is dan ook fundamenteel als een partij aanspraak wil maken op interne partijdemocratie. Vandaar dat we aan dit item een weging 3 geven. Agalev en de VLD krijgen een score 5 omdat alle leden mee kunnen beslissen over een statutenwijziging. De CVP en de SP wordt een score 4 toegekend aangezien het congres de statuten kan wijzigen, maar niet alle leden stemrecht hebben in het congres. De VU krijgt vervolgens een score 2. Hoewel er in de partijraad arrondissementele en provinciale afgevaardigden zijn die mee kunnen beslissen over een verandering van de statuten, blijft het zo dat niet alle leden aanwezig kunnen zijn op de vergadering in kwestie. Tenslotte geven we het Vlaams Blok een score 0. Aangezien niet uitdrukkelijk vermeld staat wie de statuten kan wijzigen, ligt deze bevoegdheid bij het orgaan dat over de residuaire bevoegdheid beschikt (zie verder). Bij het Vlaams Blok komt dit het partijbestuur toe, een partijorgaan dat in geen enkel opzicht een emanatie is van de lagere partijniveaus.³⁵

5. Laten we eerst duidelijk stellen wat we precies begrijpen onder *residuaire bevoegdheid*. Bondig gezegd geeft de residuaire bevoegdheid de toestemming aan een welbepaald partijorgaan een beslissing te nemen over kwesties die in de statuten niet expliciet aan een ander partijorgaan werden toegewezen. Zeker als de statuten eerder kort zijn en er dus minder regelgeving voorhanden is, is het van belang te weten wie er beschikt over de residuaire bevoegdheid. Vermits de residuaire bevoegdheid een rechtstreekse inbreng van alle leden kan betekenen op nationaal niveau, krijgt dit item een weging 2. We opteren niet voor een wegingscoëfficiënt 3 omdat de residuaire bevoegdheid minder belangrijk is dan bijvoorbeeld de verkiezing van de algemene voorzitter of de statutenwijziging. Bij de beoordeling kijken we (1) naar *welk partijorgaan* de residuaire bevoegdheid krijgt, (2) of er een *geografische opdeling* gemaakt wordt, en (3) naar de *lengte van de partijstatuten*. Deze drie criteria laten ons toe de situatie bij de verschillende partijen genuanceerd in te schatten. Ze zijn gerangschikt naargelang het belang dat we eraan hechten bij de toekenning van de score. Laten we dit even verduidelijken. Als bij twee partijen het partijbestuur de residuaire bevoegdheid krijgt toegewezen, kijken we vervolgens of er een geografische opdeling wordt gemaakt (nationaal / lokaal). Als beide partijen nu ook een geografische opdeling maken in de residuaire bevoegdheid, moeten we nog een stapje verder gaan. Dan beschouwen we de partij met de langste statuten als de meest democratische van de twee. Er is immers meer regelgeving, dus zullen er minder aangelegenheden zijn die vallen onder de residuaire bevoegdheid. Wordt de residuaire bevoegdheid toegewezen aan het congres waarin alle leden zitting hebben, zoals bij de VLD, dan kennen we een score 5 toe. De VLD-statuten zijn wel erg kort, en de residuaire bevoegdheid wordt

³⁵ Idem : Agalev (art. 12.1-12.4); CVP (art. 40.1-40.3, 104.2); SP (art. 16, 17, 63); Vlaams Blok (art. 1.1.6, 1.2.1, 1.2.2); VLD (art. 5); VU (art. 12.1.3).

niet opgedeeld, maar alle leden kunnen in de beslissing participeren. De CVP-statuten zijn omvangrijk, wat de kans klein maakt dat men de residuaire bevoegdheid moet inroepen. Het gemeentelijk bestuur van de partij krijgt de residuaire bevoegdheid toegewezen op lokaal niveau, het nationaal partijbestuur op nationaal niveau. We geven de CVP een score 4. Agalev splitst de residuaire bevoegdheid en wijst ze toe aan de politieke raad en het partijbestuur. Dit zijn twee organen op nationaal niveau. Qua interne partijdemocratie speelt deze splitsing geen rol, want ze zorgt niet voor een toekenning van bevoegdheid aan het lokaal partijbestuur. Dit is, net als bij de CVP, wel voorzien verderop in de statutaire bepaling. We kennen Agalev en de CVP echter niet dezelfde score toe omdat de lengte van de partijstatuten danig verschilt. De statuten van Agalev zijn beduidend korter dan de CVP-statuten, waardoor Agalev een score 3 krijgt. Bij de VU ligt de residuaire bevoegdheid bij de partijraad, een orgaan dat over de partijgrenzen heen meer intern democratisch is samengesteld dan het partijbestuur. Toch wijzen we de VU een lagere score (2) toe dan Agalev of de CVP, aangezien de VU de residuaire bevoegdheid niet geografisch opdeelt. Dit weegt o.i. zwaarder door dan het feit dat de partijraad een breder partijorgaan is dan het partijbestuur. De SP maakt ook geen geografische opsplitsing, en wijst de residuaire bevoegdheid toe aan het partijbestuur. Hierbij verschilt de SP van Agalev en de CVP. Er wordt geen mogelijkheid geboden aan de lokale afdelingen hun eigen zaken te behartigen als hier geen statutaire bepalingen over bestaan. We geven de SP eenzelfde score 2 als de VU omdat het partijbureau relatief gezien democratisch is samengesteld. Het Vlaams Blok houdt er dezelfde regeling op na als de SP, op het eerste gezicht althans. Als we naar de lengte van de partijstatuten kijken, moeten we overwegen beide partijen toch niet op eenzelfde manier te beoordelen. De statuten van het Vlaams Blok laten meer ruimte voor de residuaire bevoegdheid aangezien ze slechts half zo lang zijn als de statuten van de SP. Als we hierbij in rekening brengen dat in het partijbestuur van de SP 16 leden zetelen die verkozen zijn door het algemeen congres, moeten we besluiten dat de SP op dit punt intern democratischer functioneert dan het Vlaams Blok. Bij het Vlaams Blok is het partijbestuur samengesteld uit personen die hiertoe werden aangesteld door de partijraad. De partijraad is, zoals eerder vermeld, een orgaan dat zichzelf coöpteert. Er zetelen dus geen personen in het partijbestuur van het Vlaams Blok die hiertoe door het partijcongres werden aangesteld. We kennen het Vlaams Blok dan ook een score 1 toe.³⁶

6. Voor de interne partijdemocratie is het van belang dat de leden initiatief kunnen nemen als hen iets niet zint. Indien een meerderheid aan de basis van de partij vindt dat de partijleiding haar functie niet naar behoren opneemt, zou het niet erg democratisch zijn wanneer de leden hun stem op dat moment niet kunnen laten horen. Er moet hen een mogelijkheid geboden worden om vergaderingen bijeen te roepen, zodat de problemen op tafel komen te liggen en men samen een bevredigende oplossing kan uitwerken. Deze mogelijkheid garandeert echter niet

³⁶ Idem : Agalev (art. 6.1, 6.7, 7.1, 7.4); CVP (art. 42.1.2, 104.3); SP (art. 27, 29, 31); Vlaams Blok (art. 1.2.1, 1.2.2, 1.2.7, 1.3.2); VLD (art. 5, 6); VU (art. 12.1.1-12.1.3).

dat de vergadering een oplossing zal bieden voor het probleem dat zich op dat ogenblik stelt. Hoe zal de vergadering verlopen? Wie neemt de uiteindelijke beslissing? Kan een buitengewoon congres effectief een verandering teweegbrengen? Deze vragen worden hier niet beantwoord, omdat we enkel onderzoeken of de leden al dan niet de *mogelijkheid* hebben een vergadering bijeen te roepen. Hoe zwaar de leden zullen wegen op het eindresultaat is hiermee niet gezegd. We maken bij de beoordeling geen onderscheid tussen vergaderingen op lokaal of nationaal niveau. Ook het aantal leden, afdelingen, of arrondissementen dat zich achter het verzoek moet scharen, laten we buiten beschouwing. Enkel de *mogelijkheid vergaderingen bijeen te roepen*, leent zich hier tot vergelijking. Daarom kennen we dit item slechts een weging 1 toe. Als blijkt dat het bij twee verschillende partijen mogelijk is dat de leden een vergadering bijeenroepen, wil dit namelijk nog niet zeggen dat de organisatie van de vergaderingen in kwestie gelijk zal lopen. Het is niet ondenkbaar dat de leden in de ene partij meer kans maken om hun stem door te zetten dan in de andere partij. Aangezien we de respectievelijke procedures bij dit item niet betrekken, worden de beide partijen in ons voorbeeld gelijk beoordeeld. Aangezien de leden van Agalev, de CVP, de SP, de VLD en de VU de mogelijkheid wordt geboden vergaderingen bijeen te roepen, krijgen deze partijen een score 5. We kennen het Vlaams Blok een score 2 toe omdat niet wordt vermeld wie een congres bijeen kan roepen.³⁷

7. In de wetenschappelijke literatuur wordt de mogelijkheid tot een eventuele *afzetting van de partijleiding* als criterium gehanteerd om een onderscheid te maken tussen intern democratische en intern *ondemocratische* partijen (zie boven). Met de indicator die we hier bespreken, bekomen we dus informatie die ons onmiddellijk iets leert over de interne partijdemocratie in politieke partijen. Daarom kennen we dit item een gewicht 3 toe. Het is evenwel niet eenvoudig de partijen op dit item nauwkeurig te beoordelen. De enige twee partijen die we met zekerheid een score 5 kunnen geven, zijn Agalev en de VLD omdat de leden uitdrukkelijk de bevoegdheid hebben de partijleiding af te zetten. De beoordeling van de CVP, de SP, het Vlaams Blok en de VU is niet eenduidig te maken. Aangezien de partijraad in het Vlaams Blok verantwoordelijk is voor de «aanstelling en het ontslag van bestuursleden», nemen we aan dat dit ook op de voorzitter van toepassing is. Uit de statuten van de VU kunnen we opmaken dat de partijraad het partijbestuur, de voorzitter inclusief, «controleert». Er wordt dus niet vermeld dat de partijraad het partijbestuur of de voorzitter kan ontslaan. De partijraad van de VU is evenwel democratischer samengesteld dan de partijraad van het Vlaams Blok, aangezien laatstgenoemde zichzelf coöpteert en bij consensus beslist. Bij de beoordeling gaan we ervan uit dat deze ondemocratische elementen bij beide partijen m.b.t. dit item elkaar neutraliseren zodat dit resulteert in eenzelfde score 1 voor het Vlaams Blok en de VU. Wat de CVP en de SP betreft, stellen we merkwaardig genoeg vast dat de statuten nergens vermelden of en hoe de partijvoorzitter (en desgevallend het bestuur) uit hun functie ontzet kunnen worden. Dit is verwonderlijk aangezien de

³⁷ Idem : Agalev (art. 12.7); CVP (art. 40.3); SP (art. 16); Vlaams Blok (art. 2.1, 2.2); VLD (art. 5); VU (art. 2.D.2).

statuten van beide partijen duidelijk omvangrijker zijn dan de statuten van de andere Vlaamse partijen. De CVP en de SP krijgen de vooropgestelde score 2.³⁸

8. Wie bepaalt of de partij al dan niet in een *coalitie* treedt op lokaal vlak? Het antwoord op deze vraag geeft enigszins aan in hoeverre de lokale partijafdelingen over autonomie beschikken. In welke mate zijn partijen intern in staat de nationale en de lokale politiek gescheiden te houden? In de theoretische beschouwingen stelden we dat men een zekere lokale autonomie toestaat in intern democratisch georganiseerde partijen. Van een intern democratisch functionerende partij wordt alleszins verwacht dat ze de lokale afdelingen enige vrijheid gunt om zelf initiatieven en beslissingen te nemen. Omdat het hier niet om participatie op nationaal niveau gaat, krijgt dit item een weging 1. We kennen Agalev en de VLD een score 5 toe aangezien alle leden van de gemeentelijke afdeling inspraak hebben in de beslissing over een eventuele coalitie op lokaal vlak. Ook de SP krijgt een score 5. Hoewel niet expliciet vermeld staat wie bevoegd is om een eventuele coalitie op lokaal niveau goed te keuren, wordt wel gesteld dat de gemeentelijke afdelingen bevoegd zijn voor de «politieke lijn van de partij inzake het beleid en het beheer in de gemeente» en dat het gemeentelijk congres de hoogste instantie is op lokaal niveau. Genoeg aanwijzingen dus om er vanuit te mogen gaan dat ook de socialisten in het gemeentelijk congres kunnen beslissen over een coalitie. We kennen de CVP en de VU vervolgens een score 4 toe. Niet alle leden hebben inspraak, wel heeft het gemeentelijk partijbestuur de beslissingsbevoegdheid over een lokaal bestuursakkoord. Het Vlaams Blok tenslotte laat ten zeerste uitschijnen dat de beslissingsbevoegdheid over een lokale partijcoalitie toekomt aan de partijraad,³⁹ al wordt dit niet expliciet vermeld. Het Vlaams Blok krijgt een score 1.⁴⁰

9. De vraag wie de *bevoegdheid* heeft de lokale voorzitter te verkiezen leert ons of de partij van onderuit dan wel van bovenuit georganiseerd is. De antwoorden bevatten informatie over de lokale autonomie van de afdelingen in de verschillende partijen. Indien de leden het recht hebben hun lokale voorzitter te verkiezen, zouden zij alvast onrechtstreeks een inhoudelijke inbreng hebben. De lokale voorzitter treedt immers dikwijls op als vertegenwoordiger van de lokale afdeling in hogere partijorganen. Net zoals de vorige indicator geven we dit item een gewicht 1 omdat het een lokale aangelegenheid betreft. Agalev-afdelingen hebben strikt genomen geen lokale voorzitter, net zoals die op nationaal niveau ontbreekt. Agalev krijgt een score 5 omdat het lokaal bestuur door de leden wordt verkozen. De CVP en de VLD hebben wel een lokale voorzitter. Aangezien deze ook door de

³⁸ Idem : Agalev (art. 14.1); CVP (art. 12.1, 12.2, 13.2); SP (art. 34); Vlaams Blok (art. 1.1.6, 2.2); VLD (art. 8.8); VU (art. 3.C.1.7).

³⁹ Artikel 1.1.6 over de bevoegdheden van de partijraad : 'De partijraad bespreekt alle politieke materies en treft beslissingen van fundamentele aard inzake strategie en politieke koers. Hij verstrekt algemene richtlijnen voor de ondergeschikte besturen of organen en beoordeelt hun algemene werking en koers (...).'

⁴⁰ Idem : Agalev (art. 19.3); CVP (art. 14.1.4, 14.2); SP (art. 8, 9); Vlaams Blok (art. 1.1.6, 1.2.1); VLD (art. 6); VU (art. 3.A.3.B.1.1, 3.A.3.B.1.7).

leden wordt verkozen krijgen de christen-democraten en de liberalen een score 5, net zoals de groenen. Bij de VU is het zo dat het door de leden verkozen bestuur op haar beurt een voorzitter uit haar midden verkiest. We kennen de VU een score 4 toe omdat de leden slechts indirect hun afdelingsvoorzitter kunnen kiezen. De SP kunnen we vervolgens moeilijk beoordelen omdat we enkel over de nationale partijstatuten beschikken. Het lokaal bestuur wordt door de leden verkozen, maar over de verkiezing van de lokale voorzitter tasten we in het duister. Daarom krijgt de SP de vooropgestelde score 2. Het Vlaams Blok tenslotte is de enige partij waarbij de leden niet mee kunnen bepalen wie aan het hoofd van hun afdeling komt te staan. Het Vlaams Blok krijgt een score 0 omdat de afdelingsvoorzitter door een hoger partijniveau, door de arrondissementsvoorzitter, wordt aangeduid. Hierover moet wel overeenstemming bereikt worden op de vergadering in kwestie.

10. De *verkiezing van de algemene voorzitter* door de leden behoort tot de kern van interne partijdemocratie. Mensen die zich lid maken van een politieke partij, scharen zich achter de standpunten van die partij, en willen deze mee vorm kunnen geven. Het strategisch dilemma van Deschouwer stelt dat een partij enerzijds een beweging wil zijn, waarbij de leiding zo goed mogelijk de belangen van de partijleden probeert te verdedigen, en anderzijds gedwongen wordt tot het opzetten van een doeltreffende organisatie om de politieke slagvaardigheid van de partij te garanderen (zie boven). In de politieke praktijk kunnen niet *alle* partijleden op hoog niveau opkomen voor hun eigen belangen. Organisatorisch is dat niet haalbaar. Daarom moet de partij het mogelijk maken dat de leden hun voorzitter kunnen verkiezen. Zo hebben ze onrechtstreeks toch een grote inhoudelijke inbreng. De partijleden kunnen dié persoon aan het hoofd van hun partij stellen die volgens hen het best hun idealen belichaamt. Wanneer de leden de bevoegdheid hebben de voorzitter van de partij te verkiezen, dan zijn de daden die hij/zij stelt en de standpunten die hij/zij inneemt, democratisch legitiem. Aangezien de verkiezing van de partijvoorzitter een belangrijke voorwaarde is om te kunnen spreken van interne partijdemocratie, kennen we aan dit item een weging 3 toe. In eenzelfde adem moeten we deze niettemin verantwoorde wegingscoëfficiënt toch enigszins relativeren. Nemen we bijvoorbeeld het geval waar maar één politicus kandidaat is voor de vacante plaats van partijvoorzitter. We kunnen ons dan afvragen in welke mate de leden over de reële vrijheid beschikken tegen de kandidaat te stemmen, gelet op de onzekere periode die dit zou inleiden voor de partij. Zowel Agalev, de CVP, de SP, de VLD als de VU krijgen een score 5 omdat de partijleden het laatste woord spreken over de aanstelling van de algemene voorzitter. Het Vlaams Blok krijgt een score 1 omdat gewone partijleden op geen enkele manier inspraak hebben in de keuze van de partijvoorzitter. Het is niet zo dat de voorzitter zichzelf kan benoemen, maar het contrast met de procedures die in de andere partijen gevolgd worden is frappant. De voorzitter van het Vlaams Blok wordt namelijk bij consensus aangesteld door de partijraad.⁴¹

⁴¹ Idem : Agalev (art. 8.1.1); CVP (art. 42.1.2); SP (art. 33); VLD (art. 10.1, 14.1); Vlaams Blok (art. 1.3.1, 1.1.2); VU (art. 4.C, 4.0.12).

11. Tenslotte gaan we voor de Vlaamse partijen na wie uiteindelijk beslist hoe de definitieve kandidatenlijst voor de verkiezingen eruit ziet. De selectie van politiek personeel is een cruciale functie van politieke partijen, en het is een punt waarop ze heel hard vechten met het strategisch dilemma (slagvaardigheid vs. democratische legitimiteit). Omdat de aard en de hoeveelheid van de informatie die in de statuten over de selectie van kandidaten te vinden is echter te sterk verschilt van partij tot partij (b.v. rigiditeit van de procedure), spitsen we ons hier niet toe op de selectie van de kandidaten, maar op de laatste schakel van de ketting: de *definitieve bekrachtiging van de lijst*. We nemen hier de verkiezingen van de Kamer als voorbeeld, aangezien de procedures soms verschillen naargelang het niveau waarop de verkiezingen worden gehouden. De Kamer van Volksvertegenwoordigers is de instelling waar de meeste partijenoren zitting hebben, en waar de federale overheid invulling geeft aan haar wetgevende taak. Omdat de parlementairen de kern van het politieke personeel uitmaken, en de lijst van te verkiezen kandidaten dus van fundamenteel belang is, krijgt dit item een gewicht 3. Zowel bij de VLD, Agalev als de CVP wordt het definitieve oordeel over de kieslijst voor de Kamer geveld door alle leden met stemrecht⁴² in de kiesomschrijving, of anders gezegd, de partijbasis. Deze partijen krijgen een score 5. Bij de SP komt de goedkeuring van de lijst het congres toe. Aangezien niet alle leden in het congres over stemrecht beschikken, geven we de SP een score 3. De VU en het Vlaams Blok leggen de definitieve beslissing over de lijst voor de kamerverkiezingen in handen van de partijraad, wat resulteert in een score 2 voor de VU en een score 1 voor het Vlaams Blok. Zoals we eerder hebben vermeld, functioneert de partijraad van de VU immers democratisch in tegenstelling tot deze van het Blok, die zichzelf coöpteert en bij consensus beslist.⁴³

V. Conclusie : het Vlaams Blok minst intern democratische partij

In tabel 2 zijn de eindscores⁴⁴ opgenomen van het statutenonderzoek. Ze weerspiegelen de posities die de partijen innemen op het continuüm van de interne partijdemocratie. We merken nogmaals op dat men zich niet mag blindstaren op de exacte waarde van de eindscores, aangezien het scoresysteem slechts een poging is om kwalitatieve gegevens om te zetten in kwantitatieve resultaten. Hierna worden nog kort de krachtlijnen van het empirisch onderzoek aangestipt, waarbij we voornamelijk focussen de onderzoeksvragen waarbij het Vlaams Blok een extreme positie inneemt ten aanzien van de andere partijen. Gezien de interne consistentie van de indicatoren van interne partijdemocratie en de theoretische relevantie van onze onderzoeksresultaten, mogen we aannemen dat de validiteit van het onderzoek gewaarborgd is. Net als de wetenschappelijke literatuur wijzen

⁴² De vermelding «met stemrecht» doelt hier op de termijn van het lidmaatschap die verstreken moet zijn vooraleer partijleden stemrecht verwerven. Met uitzondering van een verwaarloosbaar aantal leden komt dit dus *de facto* overeen met alle leden uit de kiesomschrijving.

⁴³ Idem : Agalev (art. 18.4); CVP (art. 93.1); SP (art. 16); VLD (art. 19); Vlaams Blok (art. 6.1.2); VU (art. 7.B).

⁴⁴ De eindscores in tabel 2 zijn het product van de oorspronkelijke scores en de wegingscoëfficiënt.

alle indicatoren in dezelfde richting : het Vlaams Blok is de minst intern democratische partij.

We stellen vast dat het Vlaams Blok met uitzonderlijk slechte cijfers (17 %) achteraan bungelt als meest intern *ondemocratische* partij. Agalev (93 %) en de VLD (96 %) boeken daarentegen de meest intern democratische resultaten. Het algemeen congres, de bijeenkomst van alle leden waarbij ieder lid over stemrecht beschikt, heeft in beide partijen verregaande bevoegdheden. Enkel bij Agalev en de VLD komt het de leden als groep toe de partijstatuten te wijzigen en de partijleiding ter verantwoording te roepen. De CVP (84 %), en in iets mindere mate de SP (72 %), kunnen we ook als eerder intern democratisch bestempelen. Beide partijen beschikken, net als Agalev en de VLD, over democratische structuren, maar belangrijke beslissingen worden in hoofdzaak genomen door afgevaardigden van de leden, en niet door de leden zelf. Lokale vertegenwoordigers hebben – als gezant – zitting in de algemene vergadering. We willen ons hier niet uitspreken over het democratisch gehalte van dit systeem van afvaardiging in vergelijking met de directe ledeninspraak. Beide concepten hebben immers hun voor- en nadelen, en de perceptie die we in ons onderzoek voorstonden, vindt haar oorsprong in voornamelijk praktische overwegingen (zie verder). De VU (61 %), die zich als partij ook soms de Vlaamse Vrije Democraten noemde, blijkt tegen de verwachtingen in ietwat minder intern democratisch te functioneren dan de andere Vlaamse politieke partijen, als we het Blok buiten beschouwing laten. Een greep uit de onderzoeksresultaten toont bijvoorbeeld aan dat de bevoegdheid om de statuten te wijzigen, wordt toegewezen aan het partijbestuur, terwijl Agalev, de CVP, de SP, en de VLD het congres hierover laten beslissen. Verder stellen we vast dat de leden van de lokale VU-afdelingen hun lokale voorzitter niet rechtstreeks kunnen verkiezen. Een mogelijke verklaring voor de relatief lage score van de VU zou kunnen liggen in de positie die de partijraad inneemt binnen de partij. De partijraad bij de VU moeten we opvatten als een soort mini-congres, en niet als een besloten, zichzelf coöpterend partijorgaan, zoals bij het Vlaams Blok. Dit verschil wordt onvoldoende weerspiegeld in het eindresultaat van het onderzoek, zodat de VU mogelijk onterecht streng beoordeeld is. Met name bij de controle op de partijleiding en bij de goedkeuring van de lijst van kandidaten voor de kamerverkiezing komt dit tot uiting.

Wanneer we het verwijt aan het adres van het Vlaams Blok, dat het een intern ondemocratische partij is, toetsen aan de politieke realiteit, blijkt dit geen 'gratuit' verwijt te zijn. In tegenstelling tot het functioneren van de andere Vlaamse politieke partijen, zijn bij het Blok geen mechanismen ingebouwd die het intern democratisch karakter van de partij moeten veiligstellen. Allereerst valt het op dat alle Vlaamse politieke partijen met uitzondering van het Blok de rechtstreekse verkiezing van de algemene voorzitter hebben ingevoerd. De leden van het Vlaams Blok hebben geen enkele inspraak bij de aanstelling van hun partijvoorzitter. De algemene voorzitter wordt aangesteld door de partijraad, het centrale en hoogste partijorgaan van het Vlaams Blok. We zijn ook nagegaan of er in het partijbestuur democratisch verkozenen zetelen. Dit bleek enkel bij het Vlaams Blok niet het geval

te zijn. Als we verder de onderzoekresultaten overlopen, zien we dat de andere partijen, met uitzondering van de VLD, expliciet het partijcongres aanduiden als hoogste instantie van de partij. Dit congres is toegankelijk voor alle leden, in tegenstelling tot het hoogste partijorgaan van het Vlaams Blok : de partijraad. In het Blok kunnen we de feitelijke macht lokaliseren in een hermetisch afgesloten partijorgaan, dat zichzelf coöpteert en bovendien bij consensus beslist. Wanneer binnen de partijraad toch onenigheid rijst, komt de voorzitter het laatste, doorslaggevende woord toe. De gewone partijleden hebben dus geen inspraak in het reilen en zeilen van de partij, want het hoogste partijorgaan, de partijraad, blijkt geen emanatie te zijn van de lagere partijechelons. Kennelijk wordt de politieke koers uitgestippeld aan de Blok-top en hebben de leden niet meer dan een recruiterende functie. Ze blijken voornamelijk het ronselen van kiezers op zich te nemen, en worden 'gebruikt' om posten binnen de partij te bekleden. Zo kunnen de Vlaams Blok-leden bijvoorbeeld geen vergaderingen bijeenroepen, noch op nationaal, noch op lokaal niveau. Bij het afsluiten van het partijcongres, een vergadering waarop alle Blok-leden zijn uitgenodigd, gaat men niet over tot een stemming. «Het congres moet opgevat worden als een confrontatie van partijleden, die in een gezamenlijke vergadering zoeken naar overeenstemming in de benadering van de maatschappelijke problemen. De materie waarover overeenstemming werd bekomen, geldt als verworvenheid.»⁴⁵ Het eindresultaat van een congres reikt niet verder dan 'verworvenheden'. Geen bindende besluiten, geen beslissingen tout court. Verder blijkt uit het statutenonderzoek dat enkel het Vlaams Blok niet expliciet vermeldt wie de bevoegdheid heeft om de statuten te wijzigen. Ook is het Vlaams Blok de enige partij die de lokale voorzitters laat aanstellen door de arrondissementsvoorzitter, dus niet door de lokale afdeling zelf. Nog opmerkelijker is dat de nationale partijraad beslist over een eventuele deelname aan een lokale coalitie, terwijl deze beslissing bij de andere partijen stevast op lokaal niveau wordt genomen.

Op grond van ons onderzoek kunnen we dus ondubbelzinnig besluiten dat het Vlaams Blok *ondemocratisch* functioneert in vergelijking met de andere Vlaamse partijen. De zienswijze van voorzitter Frank Vanhecke krijgt concreet vorm in de interne partijstructuren van het Vlaams Blok : «Democratie is een staatsvorm, geen partij- of verenigingsvorm.»⁴⁶

Summary : Internal party democracy in Flanders. A comparative study of the internal functioning of the Flemish political parties.

In Flanders, the political scene is divided in two by the 'cordon sanitaire' : none of the Flemish political parties want to make any political arrangement with the Vlaams Blok (Flemish Bloc), an extreme-right populist party that is considered to be undemocratic. The undemocratic reproaches not only refer to the extreme-right ideology, but also point at the internal functioning of the Vlaams Blok. In this article we discuss the results of a

⁴⁵ Zie Vlaams Blok statuten art. 2.3.

⁴⁶ Frank Vanhecke in 't Pallieterke, 3 juli 1996.

Jan Jagers

comparative study of the articles of association of the Flemish political parties. This study was set up to test the undemocratic reproaches by practical experience, and shows that the internal organisation of the Vlaams Blok really functions undemocratically compared to the other Flemish political parties.